

DÜNYADA ƏN ÇOX OXUNAN şeir kitabları

Yaxşı şeir yazmaq kiminin nəzərində cəhənnəmi görüb gəlmək, kiminin nəzərində ayrılığın, müharibənin sağalmaz yaralarına məlhəm olmaq, kimi üçün başqa bir dünyaya qapı açmaq, ya da güzgünün qarşısına keçib özünü sorğu-suala tutmaqdır. Amerikalı ədəbi tənqidçi Stefen Bört TED-dəki çıxışında bəlkə də, şeirin bəşəri missiyasını bu cümlə ilə göstərib: “Biz hamımız öləcəyik – şeirlər bizə bu həqiqətlə yaşaya bilməyə kömək edir”. Əslində, bu fikirlə mübahisəsiz razılaşmaq olar, şeir – xatırlamağa, ağlamağa, dəyişməyə, düşünməyə, unutmağa, ayrılmağa, qovuşmaq üçün addım atmağa, sağalmağa – yaşamağa kömək edir. Bəzən şeir oxuyanda özümüzü xəyalən heç görmədiyimiz, ya da son sözüümüzü deyə bilmədiyimiz birinə xitabən danışıyıq kimi hiss edirik. Bəzən isə ölümün belə fəvqündə dayanan duyğulara köklənəndə, ya da əlvida demək istəyəndə şeirin “qapısını döyürük”. Şeir məhz bu səbəblərdən hətta söz dünyasında olmayanlar, cəmiyyətdə yaşayarkən, xəyal etdiyimiz başqa bir yerdə, arzuladığımız zamanda ona ruhən uzaq olanlar üçün belə müqəddəs kəlamdır. Bir zamanda, bir yerdə, bir ola bilməmək reallığını poeziyanın mistik havası dağıda bilir. Bəs, bu minillik ritmin, poetik axının ən yaxşı nümunələri, müəllifləri kimlərdir? Kimlər çox oxunub, kimlər çox tanınıb, kimlər əbədiyaşarlıq qazanıb?

Dünyada ən yaxşı şeir kitablarının, ən çox satılanların siyahısı hər il fərqli olur. Amma əsrlərdir çox oxunanlar siyahısında yer alan, bəşəriyyətə qazananların yeri əsla dəyişmişdir. Məsələn, ABŞ son iyirmi ildir yaxşı şeirin həsrətli böyük pul mükafatları qazandıran poeziya müsabiqələri reallaşdırır, sayısız-hesabsız nümunələr

kitab rəflərində yerini alır. Lakin 9 ildir ki, ölkədə keçirilən sorğularda Mövlanə Cəlaləddin Rumi ilin ən çox oxunan şairi seçilir. Səkkiz əsrdir ki, yol gələn sufi ruhu, Rumi fəlsəfəsi bütün yeni duyğuları, yeni fikirləri üstələyir. Elə global fonda da Rumi şeirinin pərəstişkarları legionu xatırladır.

Britaniyada hər il təntənəli şəkildə keçirilən “National Poetry Day” ərəfəsində yayımlanan sorğu nəticələrində hər dəfə başqa bir şair ilin ən çox oxunanı seçilsə də, əsasən, birincilər XVII-XIX şeirinin müəllifləri olur. Siyahı isə sadə vətəndaşların deyil, Britaniya İncəsənət Konsulluğunun münisflər heyətinin yekun qərarı ilə təsdiqlənir. Məsələn, bu il oktyabrda açıqlanan siyahıya Conatan və Cessika Vördsvörlərin “Romantik poeziya” (“Romantic poetry”) kitabı liderlik edib. Siyahıda Ted Haqs, Tomas Hardi, Karol Dafi, Simus Heney, TS Eliot kimi dünya poeziyasının inciləri sayılan imzalar yer alıb. Lakin maraqlı cəhət odur ki, bu siyahıda yer alan, məktəb, cığır yaratmış, unudulmaz nümunələrlə yaddaşlara həkk olunmuş bu şairlərin kitablarına çağdaş dövrün “ən çox satılan” tələbi əsasında tərtib edilən siyahılarda görməsək də, “bütün dövrlərin ən yaxşı şeir kitabları” siyahısında rast gəlirik.

Dünya poeziyasında kimin harada durduğunu müəyyənləşdirmək məqsədilə bir neçə mənbəyə nəzər saldıq. Koleman Barksın tərcüməsiylə dünya ədəbiyyatında özünəməxsus yer tutan 80 şeirdən ibarət “Rumi” (“The essential Rumi”) kitabı “Amazon” və “BBC”-nin “ən yaxşılar” siyahısının sarvanıdır. Amerika poeziyasının ağsaqqalı Volt Vitmanın “Çəmən yarpaqları” (“Leaves of grass”) siyahının ikincisi kimi layiqli yerini tutur. Kitab “Amazon”un qiymətləndirməsində oxucuların 85%-dən “5 ulduz” alıb. Dünya poeziyasına ikinci Şekspir gəlməyəcəyi dəqiqdir. İngilis ədəbiyyatının fəxarət mənbəyi “Sonnetlər-i” (“The Sonnets”) ilə üçüncü pillədə durur. Şekspirin Vitmandan sonra gəlməsinin səbəbini isə ədəbiyyatçılar Volt Vitmanın adıçəkilən nümunəyə bütün ömrünü həsr etməsi, bütün yaradıcılıq yolu boyunca onu dəfələrlə

yenidən işləyərək, qüsursuzu yaratması ilə əlaqələndirirlər. Edqar Ponun “Quzğun və digər şeirlər” (“The Raven and other poems”) toplusunun ən yaxşılar arasında ilk dördlükdə olması şairin çağdaşlarının fikirlərini təsdiqləyir. Po həqiqətən də istedadının milyonda birini belə nümayiş etdirmədən dünyasını dəyişib. Ponun “Annabel Lee” şeiri dünyanın “ən çox oxunan şeirlər”i siyahısında ilk onluqda yer alır. Halbuki bu siyahıda Ruminin və Vitmanın şeirləri ilk onluqda yoxdur.

Siyahının beşincisi isə Uilyam Butler Yitsin “Şeirlər toplusu”dur (“The collected poems”). Nobelli şair “Qızılgül” (“The rose”) şeiri ilə şeirsevərlərin könlünü fəth edib.

Ən yaxşı şeirlərin bir müəllifin qələmindən çıxacağı fikrinin tamamilə yanlış olduğu isə “Beowulf” dastanının dünyanın ən yaxşı şeir kitabları siyahısında altıncı yeri tutması ilə təsdiqləndi. Eramızın XVIII-IX əsrlərində anqlo-saksonlar tərəfindən danışıldığı ehtimal edilən qədim nümunənin orijinal versiyası köhnə ingilis əlifbası ilə yazılıb. Kitabı çağdaş əlifba ilə bərpa edən isə tərcüməçi Lesli Holdur. Bu versiya Frensis Qummerin tərcüməsindən daha uğurlu olduğu üçün müəllif hüquqları Holla verilib.

Əgər bu siyahı bir-iki əsr əvvəl tərtib edilmiş olsaydı, Reyne Mari Rilkenin “Orfeusa sonnetlər” (“Sonnets to Orpheus”) toplusunun adını görməzdik. Şairin irsi və istedadı Devid Yonqun qüsursuz tərcümələrindən sonra dünya poeziyasında layiqli yerini tutdu. Uilyam Bleykin “Poeziya və nəsr” (“The complete poetry and prose”) kitabı səkkizinci pillədə yer alaraq, son iyirmi ildəki nüfuzunu qoruyur. “Odiseya”, “İliada” kimi ilk poeziya nümunələrinin əsaslı tərcümələri hesabına sərvətinə sərvət qatmış tərcüməçi-şair Robert Faqls romalı şair Ovidə də ölümsüzlük qazandırdı. Şairin “Metamorfозlar” (“Metamorphoses”) şeir külliyyatının tərcüməsinə 7 ilini həsr etmiş Faqls nəşirinin də dəstəyi ilə kitabın klassiklər siyahısındakı yerini sığortaladı. Təbii ki, Faqls kimi tərcüməçi siyahıda cəmi bir kitabla təmsil olunmur. Elə növbəti yeri də onun tərcüməsində şeirsevərlərin zövqünü oxşamış “İliada”dır.

Bəs yaxşı nümunələr çoxsatılanlardır?! Klassika sayılan nümunələri müqayisə etsək, burada müəyyən qədər uyğunluq olduğunu görürük. Yəni, oxucu yaxşı nümunənin haqqını

verir. Hərçənd bundan çox vaxt müəllifin xəbəri olmur. Məsələn, Şekspirin dünyanın ən çox satılan şeir kitablarının müəllifi olduğundan heç vaxt xəbər tutmayacağı kimi. Orta hesabla hər il ingilisdilli ölkələrdə müəllifin 800000 kitabı satılır. Çox satılanlar siyahısını Ruminin yuxarıda adını qeyd etdiyimiz kitabı davam etdirir. İşin maraqlı tərəfi odur ki, göstəricilər kitabın tərcüməçi və tərtibatçısını da təəccübləndirib. Təkcə Amerika və Kanadada kitabın ilə 400 min nüsxəsi satılır.

Üçüncü yerdə Şel Silverşteynin ildə 270 min nüsxəsi satılan “Yolun bitdiyi yer” (“Where the sidewalk ends”) kitabı gəlir. 1974-cü ildə işıq üzü görmüş kitabın cəmi bir neçə şah əsərə görə satıldığını iddia edənlər də var, müəllifin qızıl qələmi olduğunu düşünənlər də.

Cibran Xəlil dünya ədəbiyyatında bir-birindən uğurlu kitabların müəllifi kimi nüfuz qazanmış olsa da, “Peyğəmbər” (“The prophet”) kitabı ilə fəlsəfinin dərin bilicisi və şeirin ustası kimi tanındı. Onun kitabı işıq üzü gördüyü il 100 min nüsxə satılıb, Hər il 70-80 min nüsxə arası satıldığı üçün naşiri kitabı yenidən tirajlananlar siyahısından çıxarmır.

Cibranı siyahıda “Dance me to the end of love” şeiri ilə milyonlarla şeir və musiqisevərin könlündə taxt qurmuş Leonard Kohen və “Təbiətin bir parçası” (“Part of nature”) kitabı ilə çağdaş Amerika ədəbiyyatında yeni forma və üslub cığırını açan professor Helen Vendler izləyir.

Bəs, əsrin poeziya ulduzu kimdir? Sualın mübahisəsiz bir cavabı var – Rupi Kapur. Hər halda sosial şəbəkələrə və dünya mətbuatına yaxın olan hamıya Kapurun çağdaş dünya şeirindəki nüfuzu və illik gəliri məlumdur. Bilməyənlər üçün qısaca təqdimat verəsi olsaq, bu gənc xanım dünya şeirinin modern Simon de Bavuarıdır. İlk kitablarının da satış göstəriciləri kifayət qədər yaxşı olsa da, Kapur bütün istedadını dünya ədəbiyyatına “Süd və bal” (“Milk and honey”) şeir toplusu ilə göstərdi. Kitab 2015-ci ildə dünya ədəbiyyatının uzun müddətdir həsrətində olduğu poetik auranı canlandırdı. Həmin il Kapur 450 min nüsxə satılan bu kitabla rekorda imza atdı.

Hazırladı və tərcümə etdi:

Elcan Salmanqızı